

KOSOVA'NIN GILAN İLİNDE TEKKE VE TÜRBE GELENEĞİNİN İZLERİ

TRADITIONS OF DERVISH LODGES AND TOMBS IN KOSOVO'S
GILAN PROVINCE

ESİN HÜDAVERDİ*

Sorumlu Yazar

NEBAHAT SÜLÇEVŞİ**

Öz

Bu makale çerçevesinde Gilan ili ve çevresinde inşa edilmiş olan tekkeler ve türbeler konu edilecektir. Bu kapsamda, öncelikle yayımlanmış kaynaklarla ve beraberinde anket ve mülakat neticesinde elde edilen verilerle bölgede günümüze ulaşabilen tekkeler tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler neticesinde varlığına dair belge ve bilgiler bulunan tekkelerden bazılarının günümüze orijinal haliyle ulaşabildiği, bazılarının ise yeniden inşa edildiği tespit edilmiştir. Binaların fiziksel durumlarına dair bilgiler verildikten sonra, bu tekkelerin tarikatlar arasındaki dağılımı incelenerek aynı zamanda ziyaret sırasında gerçekleştirilen ritüellerin tespiti, ziyaret amaçları, ziyaret zamanları ve menkıbelerin derlenmesi bu çalışmanın ana hatlarını oluşturmaktadır. Türbe, tekke gibi çeşitli adlarla anılan kutsal mekânlar ve kutsal ziyaret yerleri birer maddi kültür unsuru olmanın yanında kültürel bir mirastır. 17. yüzyılda Kosova'yı ziyaret eden Evliya Çelebi, Bektaşî tekkelerinin mevcut olduğunu belirtmektedir. Bazı kaynaklar ise Halvetîlik'in Kosova'da en yaygın tarikatlardan biri olduğunu göstermektedir. Kosova'da Mevlevîlik, Bektaşîlik, Kâdirîlik, Sâ'dîlik, Rûfâilîk, Halvetîlik ve Melamîlik gibi birçok tarikat bulunmaktadır. Gilan'da ise daha çok Sâ'dî, Halvetî ve Rûfâî tarikatları gelişme göstermiştir. Yapılan araştırma neticesinde Gilan ve yöresinde on bir türbe ve farklı tarikatlara bağlı yedi tekke tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gilan, Tekke, Türbe, Tarikat, Ritüel.

Abstract

Within the framework of this article, the lodges and tombs built in and around the province of Gilan will be discussed. In this context, it has been tried to determine the lodges that have survived to the present day in the region, primarily with the published sources and the data obtained as a result of the survey and interview. As a result of the data obtained, it has been determined that some of the lodges, which have documents and information about their existence, have survived to the present day in their original form, and some have been rebuilt. After giving information about the physical conditions of the buildings, the distribution of these dervish lodges among the sects, as well as the determination of the rituals performed during the visit, the purposes of the visit, the times of the visit and the compilation of the legends constitute the main lines of this study. Dervish lodges and tombs of visit, which are called by various names such as mausoleums, tombs, tombs, are not only material culture elements, but also cultural heritage. Evliyâ Çelebi, who visited Kosovo in the 17th century, states that there were Bektashi lodges. Some sources indicate that the Khalwati order is one of the most widespread sects in Kosovo. There are many sects in Kosovo such as Mevlevi, Bektashi, Kadiri, Sa'di, Rifai, Halveti and Melami. In Gjilan, mostly Sa'di, Halvet and Rifai sects developed. However, according to some sources, there are traces of the Kadiri sect in Gjilan. During our research, we determined that there are 7 lodges belonging to different sects, three in Gjilan and one each

Araştırma Makalesi / Künye: HÜDAVERDİ, Esin - SÜLÇEVŞİ, Nebahat. "Kosova'nın Gilan İlinde Tekke Ve Türbe Geleliğinin İzleri". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi 109 (Mart 2024), 271-288. <https://doi.org/10.60163/hbv.109.007>.

* Dr. Öğretim Üyesi, Priştine Üniversitesi, E-mail: esin.hudaverdi@uni-pr.edu, ORCID ID: 0000-0002-0553-6862.

** Dr. Öğretim Üyesi, Priştine Üniversitesi, E-mail: nebahat.safiqi@uni-pr.edu, ORCID ID: 0000-0002-9578-6346.

in Topolniçe, Kitka, Dajniça, Rogoçica, Marevc, Cürişevc, Novobırda and Budriga villages, a total of eleven tombs.

Keywords: Gjilan, Dervish Lodges, Tomb, Sect. Ritual.

Giriş

Tarihi dokusu, coğrafi konumu ve etnik çeşitliliğiyle Gilan, Kosova'nın yedi büyük şehirlerinden biridir. Hem tarihi hem de kültürel zenginliğiyle bu şehir Kosova'nın sosyal ve kültürel mozağini yansıtan bir ayna gibidir.

Gilan, Kosova'nın güneydoğusunda bulunmaktadır. Gilan bölgesi 385 kilometre karelik bir alana yayılır. Deniz seviyesinden yüksekliği 501 ila 590 metredir. Gilan'ın toplam nüfusu 90 bin kişiden oluşur. Bunların 84 bin 575'i Arnavut, 3 bin 650'si Sırp ve bin 250'si Türk'tür.

Gilan şehrinin kuruluş tarihine ilişkin kesin bilgi olmamakla birlikte, yöre halkına dayanarak 1750'lerde kurulduğu bilgisine yer verilmektedir. Şehrin adına ilişkin de kesin bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bunun yerine yöre halkınca dile dökülen rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlerden birine göre, Gilan adı, kasabanın kurucusu olduğu sanılan ve Cinişi Kabilesinden gelen Ceylan'ın adından türetilmiştir. Gilan, yerli halkın verdiği bilgilere göre, çamurlu bir alanın kurutulmasıyla oluşan küçük bir köydür. Zamanla genişler, gelişerek şehirleşir, bugünkü halini alır (Adiller-Mustafa, 2011, 60).

1.Gilan ve Çevresinde Tekke ve Türbeler

Müslüman olan Türk milleti İslamiyet'in kabulünden sonra da İslam öncesinde kutsal olduğuna inandığı uygulamaları İslami inanca uygun hâle getirerek yaşamaya devam etmiştir. Bunun en güzel örneklerinden biri, ata mezarlarını ziyaret geleneğidir. Ata mezarını ziyaret etme anlayışı İslamiyet'le birlikte türbe ve yatır ziyaretlerine dönüşmüştür. İslam dininin katı kurallarına ve yasaklarına rağmen atalar kültürünün İslami bir şekli olan veli kültü ve bunun neticesinde ortaya çıkan türbe ve yatır inancı, halk arasında oldukça fazla rağbet gören, etrafında çeşitli anlatılar, inançlar ve uygulamalar barındıran kutsal mekânlar hâline dönüşmüştür (Kaplan, 2021, 2).

İslamiyet'in Balkanlar'da tanınması ve kabulü tarikatlar ve tekkeler aracılığıyla olmuştur. Balkanlar'da İslamiyet, Osmanlı Devleti'nden önce 13. yüzyıldan itibaren görülmeye başlar (Karaaslan, 2020, 108). Osmanlı Beyliği'nin ortaya çıkışını, 13. yüzyılın ikinci yarısında Orta-Anadolu'daki gelişmeler ve Batı-Anadolu'da Bizans toprakları üzerinde Gazi-Türkmen beyliklerinin kuruluşu süreci içinde incelemek gerekir. Bu sürecin birincisi bir demografik devrim, Oğuzların, yani Türkmenlerin Anadolu'ya sürekli yoğun göçleri ve Selçuklu saltanatının kuruluşu, ikincisi ise Moğol istilâsı altında Türk-İslâm gazâ hareketinin yeni bir ivme kazanması gibi temel etkenler belirlemiştir (İnalçık, 2017, 7). Sarı Saltuk'un liderliğinde Türkmenlerden 40 kadar Türkmen obası, Bizans topraklarına katılmış ve Bizans imparatoru tarafından Dobruca'ya yerleşmelerine izin verilmiştir (İnalçık, 2017, 9). Sarı Saltuk kaynaklarda "mücahid-gazi, gazi-derviş, alp-eren, mübarek zat, ermiş" gibi sıfatlarla anılan Sünnî, Alevî ve Bektaşî çevrelerce farklı yönleriyle benimsenmiş önemli bir isimdir. Anadolu ve Rumeli'nin Türkleşip İslamlaşmasında etkin rol oynamasına rağmen hayatından daha çok menâkıbnâme türündeki eserlerde bahsedildiğinden tarihî kimliğini tespit etmek güçtür (Kiel, 2009, 147). Onun ölümünden çok sonra, Sarı Saltık Dede Yarımada'nın İslamlaştırılmasının simgesi olmuştur. Onun adı özellikle Bektaşî tarikatı tarafından kullanılmıştır. Bölgede onun Dobruca'da Babadağı'nda

bulunan mezarının dışında, Doğu Trakya'da (Babaeski'de ve Edirne'de), Romanya'da (Büzo'de), Bulgaristan'da (Kaliakra'da), Yunanistan'da (Korfu adasında), Arnavutluk'ta (Kruja'da ve Kosova sınırı yakınında Has'ta), Makedonya'da (Ohri gölü kıyısındaki Sveti Naum Manastırı'nda), Hersek'te (Blagaj'da) çok sayıda mezarı bilinmektedir. Bu arada onun Anadolu'da da mezarları mevcuttur (Aydiñçe, 2015, 77).

Türk dervişlerin Balkanlar'a Osmanlıdan önce geldiğini ortaya koyan kaynaklar tekkelerin de Osmanlı öncesi kurulduğunu göstermektedir. Manastır şehrinde Sungur Çavuş Bey'in vakıfnamesinde Sungur Çavuş Beyin 1 cami, 1 medrese, 25 dükkân, 1 han, biri cami diğeri zaviye karşısında olmak üzere 2 arsa, 1 zaviye, 7 su değirmeni ve 1 üzüm bağı vakfettiği aktarılmıştır (Kaleşi, 1961, 56). Başka bir kaynak ise Prizren'de Kukli Mehmed Bey tarafından Musalla semti civarında iki cami ile bir tekkenin yaptırıldığı, camilerden birinin 941/1534-1535'te inşa edildiği belirtilmektedir (Özergin, vd., 1968, 81).

Balkanlar'a XIII. yüzyıldan itibaren yerleşmeye başlayan Türk tasavvuf anlayışının XVIII. ve XIX. yüzyılda tesir ve yaygınlığının önceki yüzyıllara göre arttığına, değişik yerlerde inşa edilen tekkelerle bağların geniş kitlelere ulaştığına ve mürit halkalarının genişlediğine şahit olmaktayız (İzeti, 2013, 146).

Bilindiği gibi her tarikatın temelinde İslâm'ı yaymak ve insan nefsinin terbiye etmek bulunmaktadır. Balkanlar'da İslâmiyet'in ilk tohumlarının tarikatlar tarafından atılması, tasavvuf anlayışındaki derin insan sevgisi, yüksek hoşgörü ve karşılıksız hizmeti esas almalarından kaynaklanır (Aydiñçe, 2015, 75-7; Bal, 2021, 10).

Bektaşilik, Balkanlara iki şekilde yerleşmiştir. Birincisi, XIII. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti bu bölgelere henüz gelmeden gezici dervişler eliyle olmuştur. Bu yerleşmede boş ve tenha araziler tercih edilmiş, oralara tekke ve zaviyeler kurulmuştur. Bu yerleşmenin gerçek kahramanı Sarı Saltuk'tur (Çibik-Umaroğulları, 2017, 460).

Bektaşiliğin Balkanlarda yayılmasındaki ikinci şekil ise Osmanlı Devleti'nin fetih ve iskan politikalarıyla ve Yeniçeri-Bektaşî birlikteliği ile gerçekleşmiştir (Çibik-Umaroğulları, 2017, 460).

Tarikatlerin millî unsur ve karektere göre bu dağılım şeklinin tesadüfi olmadığı kanaatindeyiz. Bu halk topluluklarının tarikatleri seçmelerinde millî değerler, örf, âdet ve gelenek gibi kültür birikimleri önemli derecede rol oynamışlardır. Aynı zamanda bu halk topluluklarının Osmanlı idare sisteminde üstlendikleri görevlerin de, tarikat seçmelerine tesir ettiği görülmüştür (İbrahimgil, 1994,296). Yugoslavya'da tarikatlerin coğrafi bölgelere göre dağılımı biraz önce bahsettiğimiz millî unsurların yerleşim bölgelerine göre farklılık göstermek tedir. Bosna-Hersek'te Boşnak'ların yaşadığı bölgede Mevlevî, Nakşibendî ve Halvetî tarikatının yaygın olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu bölgede inşa edilen tekkelerin çoğunluğu bu tarikatlere aittir. Çoğunlukta Arnavut'ların ve Türk'lerin yaşadığı Kosova bölgesinde Bektaşî ve Halvetî tarikatının Ticani, Sâ'dî, Sinani ve Hayatî şubelerine ait tekkeler yaygındır. Türklerin, Arnavutların ve Pomakların yaşadığı Makedonya bölgesinde ise; Halvetî tarikatının Hayatî kolu, Bektaşî ve Rufâî tarikatleri yaygın bir şekilde bulunmaktadır (İbrahimgil, 1994, 296). Osmanlı döneminde eski Yugoslavya topraklarında yayılan ve faaliyet gösteren tarikat ve tekkelerin sayısı hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Evkaf kayıtlarından, vakfiyelerden, tekke yapılarının kalıntılarında müslümanların yaşadığı hemen hemen her köy ve kasabada bir tekkenin var olduğu anlaşılmaktadır (İbrahimgil, 1994, 296).

Osmanlı döneminde Türk ve İslam dünyasının en yaygın tarikatlarının başında gelen Halvetî Tarikatı, İslam dünyasında ve özellikle Osmanlı coğrafyasında ve Balkanlarda toplum içerisinde çok önemli maddi-manevi hizmetleri ile oldukça kalabalık bir taraftara sahipti. Bu yüzden Halvetî Tarikatı için “Türk Tarikatı” nitelendirilmesinin yanında, nitelik ve nicelik bakımından da Osmanlı Devleti ve toplumunu, en derinden etkileyen tarikat olarak da kabul edilmektedir (Berkli 2014, 63).

Osmanlı devletinin Kosova topraklarına girmesiyle, İslam devleti camiasının güçlü bir devleti olarak gelişeceğinden, dolayısıyla cami, tekke, türbe, mektep ve medreselerin inşaat edilmesi Osmanlı devletinin askerî-ekonomik sistemine uygun olacaktı (Rexhepagiqi, 1999, 89). Sülçevsi'nin (2023) Rexhepagiqi (1999) ve Vırmiça'dan (2010) naklen verdiği bilgiye göre Kosova'da tespit edilmiş olan en eski tekkeler 1450 tarihli İzveçan tekkesi ile 1485 tarihli Yanova tekkesidir. Raif Vırmiça tarafından kaleme alınmış ve Kosova'daki tekke ile türbelerin tespit edildiği kitapta ise bir kısmı artık olmasa bile, toplamda 103 tekkenin adı belirtilmiş, birçoğu hakkında da önemli bilgilere yer verilmiştir (Sülçevsi, 2023, 303). Bir diğer kaynağa göre de 1530'lerden başlamak üzere Halvetî, Melamî, Bektaşî ve Nakşibendî vb. gibi çok çeşitli gruplara ait tekke sayısı 131 olarak tespit edilirken, yine XVI. yüzyıla kadar giden 129 adet türbeden bahsedilmektedir. Bu tekke ve türbelerin sayıları İslamlaşmanın boyutunu hem yatay hem de dikey düzlemde bize anlatmaktadır (Aslan, 2011, 171-172).

İslam dünyasında derviş tarikatının çeşitli mezheplerine gönül vermiş çok sayıda insan vardır. Dervişlerin tarik dediği on iki mezhep veya tarikat vardır. Bu mezhep veya tarikatlar şunlardır: Kâdirî, Rifâî, Desûkî, Bedevî, Sa'dî, Nakşibendî, Mevlevî, Halvetî, Sinânî, Celvetî, Şehzelî ve Bektaşî. On üçüncü sırada ise, dervişlerin mezheplerine veya tarikatlarına ait olmayan diğer Müslümanlardan oluşur (Halimi, 2011, 101).

Evliya Çelebi, “Bu Mitroviçe Kalesi'ne bir ok menzili uzaklıkta, Mustafa Baba ziyareti: Tekkesinde Bektaşî fukarası var, bazı gelen giden yolcular konar. Bu tekkeye bitişik” (Kahraman, 2010, 754) sözleriyle, Kosova bölgesinde de çok yoğun olmamakla birlikte XVII. yüzyılda Bektaşîliğin faaliyette olduğunu, Mitroviçe gelen ve gideninin konakladığı Mustafa Baba türbesinin varlığından bahsetmektedir. Çelebi, devamında Kaçanik Kalesi'nden de bahsederken “*Ve bir Bektaşî dervişleri tekkesi var*” sözleriyle Kaçanik'te de ismini zikretmediği de bir Bektaşî tekkesinin varlığından bahsediyor. (Kahraman, 2010, 763).

Ayrıca Dubniça kasabasının özelliklerinden bahsederken kasabada bulunan iki tekkeden bir tanesinin Bektaşî tarikatına mensup Âl-i Abâ tekkesinin olduğunu ve tekke şeyhinin Hüsam Dede isminde bir evliyanın olduğunu söylemektedir. (Kahraman, 2010, 787).

XVIII. yüzyılın sonlarında Baba Receb isminde Arnavutluk'tan gelen bir Bektaşî babası Priştine Piri Nazır Camii avlusunda bir Bektaşî tekkesi yaptırmış. Prizren şehrinde 1890 yılında Hacı Adem Vechi Baba bir Bektaşî tekkesi kurmuş. XIX. yüzyılın ortalarında Sâ'dî Tarikatından olan Yakova'lı Şeyh Şemseddin Baba Bektaşî Tarikatına geçmiş ve bir Bektaşî tekkesi kurmuştur (İzeti, 2013, 284).

Kosova'nın değişik bölgelerinde de Vuçitırın Mehmet Baba, İştimlye Hasan Baba, Zveçan Haydar Baba gibi Bektaşî tarikatına ait sekiz tekke tespit edilmiştir. Ancak günümüzde Sadeve Yakova bölgesinde Bektaşî tarikatına ait bir tekke mevcuttur (Vırmiça, 2010, 165).

Bu toplulukların müritlerinin amacı, iyi bir mümin, dindar ve Allah'ı seven kişiler olmaktır. Bu on iki mezhepten herhangi birine giren kişiye derviş denir. Onlara göre derviş olmak, herhangi bir emrine uymak, yüksek, övülmeye değer bir fazilettir, çünkü dindar olmak ve Allah'ı hoşnut etmek demektir (Halimi, 2011, 101).

Üsküp Ulema Meclisi'nin 1838-1939 tarihli verilerinden, Gilan kazasının tamamında, 6'sı 1912'ye kadar ve biri bu yıldan sonra inşa edilen ve farklı tarikatlara ait olan 7 tekkenin olduğunu görmekteyiz. Sa'dî tarikatına ait 3 tekke, Bektaşî tarikatı 2 tekke, Rifâî tarikatı 1 tekke ve Kâdirî tarikatı 1 tekke. Tekkelerden ikisi vakfa aitti, beş tanesi ise özel tekke olarak bilinir. Dört tekkede sadece zikir ritüeli yapılıyordu, diğer üç tekkelerde ise ne namaz ne de zikir yapılırdı. Dört tanesinde sadece Şeyh vardı, üçünde ise Şeyh yoktu. Tekkelerin hepsi kalitesiz ve zayıf malzemelerden inşa edilmişti. Bazı verilere göre, geçen yüzyılın 60'lı yıllarından sonra Gilan'daki mezhepler Sa'dî dışında çalışmadı (Selmani, 2015, 140).

1.1. Hamdişeyhler Tekke ve Türbesi

Gilan'da, Arap mahallesindeki İktisat Lisesi'nin önünde Halvetî tekke ve türbesi bulunmaktadır. Bu bina 1815 yılında Debre'den gelen Arapoğlu tarafından inşa edilmiştir. Bu tarikatın şeyhleri aynı zamanda camide müderrislik görevinde bulunmuşlar. Arapoğlu, bölgedeki Atik camisinin ilk müderrisi olarak da bilinmektedir. Bu tarikata ait olan şeyhler ölümlerinden sonra bu caminin avlusunda defnedilmişler. Arapoğlu, 1865 yılına kadar yaşamış. Ondan sonra, yerine oğlu Seyid, şeyh ve müderris olarak devam etmiş. Şeyh Seyid'den sonra şeyh rolünü Şeyh Emrullah üstlenmiş. Emrullah'ın oğlu Ali, babasının yolundan gitmemeyi tercih etmiş. Hamdişeyhler'in şehre gelip Emrullah ve Ali'den evi satın almalarıyla Halvetî tarikatı geleneği devam etmiş. 1912'den sonra bu tekke, Hamdişeyhler tekkesi ve türbesi olarak bilinir. Tekke 1921'den sonra yıkılmış (Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1. Hamdişeyh Tekkesi

Günümüzde ise Halvetî Tekkesinin bulunduğu yerde, Halvetî Tekkesine ait olduğu bilinen iki türbe bulunmaktadır. Gilan Teknik Ortaokulunun yanındaki Ramiz Hamdi bahçesinde bulunan türbede ikisi içinde diğeri dışında olmak üzere üç sanduka

bulunmakta. İçteki sandukalar Şeyh Salihu ve Şeyh İbrahim'e aittir. Her ikisinin de Anadolu'dan geldikleri ve Gilan'daki Halvetî Tarikatı'nın şeyhleri oldukları vurgulanmaktadır (Vırmiça, 2010, 53). Türbenin yanındaki kabirde de Gilanlı Şeyh Ömer'in medfun olduğu biliniyor (Türk, 2015,435; İzeti, 2013, 212).

Türbede bir testi ve bir büyük tespih bulunmaktadır. Ziyaretçilerin bu türbeye her türlü hastalık için geldiklerini, türbeye ayakkabısız girilerek adağın yapılmasından sonra sandukalara arka çevirmemek üzere geri geri yürüyerek çıkılmasının şart olduğu bilinmektedir (Vırmiça, 2010, 54).

Diğer türbe ile ilgili ise kaynak şahıslarımızdan ve diğer kaynaklardan edindiğimiz bilgiler doğrultusunda tekke etrafında birçok anlatma mevcuttur. Muhacer mahallesinde bulunan türbe de Halvetî türbesidir. 1931'de Muhovci'den gelen Şeyh Ramiz'in yattığına dair anlatımlar vardır. Şeyh Ramiz Halvetî tarikatına mensup şeyhlerden biridir. Ağır bir hastalık sonucu burnu kesildiği için o Burunsuz Baba olarak da bilinir.

Türbeye ziyaretçilerin Hidrellez gününde geldiklerini bildiren kaynak şahıslarımız, türbenin her türlü hastalıklardan şifa bulunmasında faydalı olduğunu da ileri sürmektedirler. Adaklar mum yakarak, para ve eşya bağışında bulunarak gerçekleştirilmiştir (Vırmiça, 2010, 54).

1.2. Topolniçe Halvetî Tekke ve Türbesi

Bahse konu tekke ve türbe Gilan'a yirmi kilometre mesafede olan Topolniçe köyünde bulunmaktadır. 18. yüzyılın sonlarına doğru kurulduğu düşünülmektedir. Halvetî tarikatının dinî törenlerinin icrası için hizmet vermiş bir tekkedir.

Tekke tek katlı, iki oda ve yarı açık bir salondan ibarettir. Birinci oda zikir ritüelinden sonra oturma ve sohbetler için, ikinci oda veya semahane (Mevlevi tekkelerinde dervişlerin sema yaptıkları özel bölüm) diye bilinen oda döşeli, içinde birkaç farklı fotoğraf bulunan, iki sanduka ve dervişlere çeşitli işlerde hizmet eden üç kılıç, bir çift kelepçe, bir bayrak vb. aletler ile düzenlenmiş bir odadır.

Fotoğraf 2. Topolniçe Halvetî Tekkesi (eski hali)

Tekkenin söz konusu eski binası inşaatı taş, kerpiç, ahşap ve çamurdan yapılmıştır. Dört eğimli bir çatıya sahiptir ve kiremitle örtülüdür. Tekke, 1999 Kosova Savaşı'ndan sonra restore edilmiştir (Fotoğraf 3).

Fotoğraf 3. Topolniçe Halvetî Tekkesi (yeni hali)

Kaynak şahıslarımızdan ve diğer kaynaklardan edindiğimiz bilgiler doğrultusunda tekke etrafında birçok anlatma mevcuttur. Bu anlatmalardan biri:

“Tekke, Kameniča yolunun sağ tarafında bulunan Topolniçe köyünde de bulunmaktadır. Tekkenin inşaatı taş, kerpiç, ahşap ve çamurdan yapılmıştır. Dört eğimli bir çatıya sahiptir ve kiremitle örtülüdür. Avlu, 1999 Kosova Savaşı'ndan sonra yenilenmiş bir taş duvarla çevrilidir. Şeyhin Topolniçe'deki yerleşimi bir efsane olarak anlatılmaktadır. Bu tekkenin ilk Şeyhi Şeyh Zeynel, efsaneye göre bu köye ilk geldiğinde halk tarafından hiç sevilmemiş hatta köyden uzaklaştırılmıştır. Böylece yağmurun köyü yok etmesi için dua etmiş ve öyle de olmuştu. Köy halkı onun geri dönüp yağmuru durdurması için yalvarmış.” (KK, 8).

Kesin kuruluş tarihi bilinmemekle birlikte Topolniçe köyünde Halvetî tarikatına olan türbe de Şeyh Zeynel, Şeyh Rrusta, Şeyh İbrahim, Şeyh Ali, Şeyh İsmail, Şeyh Abdül ve bir yabancıнын sandukaları bulunmaktadır. Çok fazla ziyaretçisi olmamakla birlikte hakkında daha fazla bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1.3. Rogaçiçe Halvetî Türbesi

Halvetî türbesi olarak bilinen diğer bir türbe de Gilan yakınlarında Rogaçiçe köyünde bulunmaktadır. Türbe, köyde yaşayan Kallaba ailesi tarafından yönetilmektedir. Bakımı, temizliği aile üyeleri tarafından yapılmakta ve ziyaretçiler karşılanmaktadır.

Türbeyi ziyarete gelen insanların en önemli uygulamaları dileklerinin kabul olması için mum yakmalarıdır. Türbenin ziyaret maksatları arasında; çocuk sahibi olmak.

Halk arasında türbe mucizeleriyle tanınmış, en çok evlat sahibi olamayan kadınlar ziyaret ederlermiş. Kadınlar türbeye geldiklerinde üç defa türbeyi çevreler, dualar okur ve ondan sonra orada bulunan testiden su içer ve yüzünü yıkar. Adaklarını yaptıktan sonra, kabir yanında kısa ir süre de yatarlar. Yaşlılar bugüne kadar buraya gelen çoğu

kadının şifa bulduğunu söyler. Bu sebepten türbe mucizeleriyle tanınmıştır (Vırmiça, 2010, 356; İzeti, 213, 2013).

Türbe herhangi bir zamana bağlı kalınmadan ziyaret edildiği gibi yöre halkı tarafından daha çok bayram arifelerinde, bayramlarda, kandillerde ve diğer dinî günlerde ziyaret edilmektedir.

Hidrellez gününde türbeye gelen ziyaretçi sayısının yaklaşık 6000 kişiye ulaştığı bilinmektedir.

Kosova'nın değişik bölgelerinde yüz binlerce insan Hidrellez gününde, bugünü ve geleceği için dua etmek sebebiyle türbeleri ziyaret ettiği bilinir. Gençler bugünü bir kutlama günü olarak, kendi aralarında tanışıp kaynaşmak için bir fırsat olarak kabul ederken, yaşlılar türbede ailelerinin refahı için, hastalıkların iyileştirilmesi için ve aynı zamanda rızık için dua etmeyi tercih eder.

Fotoğraf 4. Rogaçiçe Halvetî Türbesi

Bu türbenin içinde ayrıca, halk arasında “dilek ağacı» olarak bilinen, kısa bir dal veya yaprak almanın aşkta şans getirdiğine inanılan çok yıllık büyük bir meşe vardır. Ağaca çaput (bez) bağlama eski zamanlardan süre gelen bir uygulama olarak dikkat çekmektedir.

Rogoçitsa türbesinin tam olarak ne zaman inşa edildiği bilinmemekle birlikte, Türbede yatan metfunların gerçek adı da bilinmemektedir. Savaşta öldürülen şeyhin efsanesinin 18. yüzyıla kadar dayandığına dair menkıbeler vardır. Dilden dile yayılan bu öykülere göre, türbenin olduğu yerde iki askerin karşılaştığı, birinin başı diğerinin ise gözlerinin olmadığı yönündedir. Başı olmayan asker diğer askere ‘Ey kör olan nereye gidiyorsun’ demiş diğeri ise ‘Ey başsız olan nereye gidiyorsun’ diye seslendikten sonra ikisi de orada şehit düşmüşler. Diğer bir menkıbe ise Bağdat’tan gelen bir şehit ile ilgili anlatılmıştır: Bir savaş esnasında başı kesilmiş, kellesini koltuğu altına alan asker Rogaçiçe köyünde düşüp kalmış. Onun düştüğü yerde de türbe yapılmış. Aynı menkıbeye göre şehit her gece abdest alıp namaz kıldığı için köy halkı türbede sürekli bir ibrik su ve bir havlu bırakı

1.4. Novabırda Mehmet Dede Türbesi

Gilan iline bağlı Novabırda köyünde kalenin yanında bulunan bu türbe Mehmet Dede Türbesi olarak bilinmektedir. Nobırda'nın camisi gibi kasabanın merkezinde bulunmaktadır ve Nobırda'nın en eski eserlerinden biri sayılmaktadır. Kare şeklindeki türbe 4x4 boyutunda duvarlarla sarılı olduğu duvar kalıntılarında anlaşılmaktadır (Vırmiça, 2010, 356).

2002 yıllarında türbenin bacakılığını yapan Cemal Nobırda, gelen ziyaretçilerin daha fazla çocuklarına şifa bulmak için ziyaret ettiğine inandıklarını anlatır. Ziyaretçilerin dua okuduktan sonra türbeden aldıkları toprak ile muska yapıp hastalara götürdüklerini de belirtmektedir (Vırmiça, 2010, 357).

Türbe hakkındaki anlatımlar köy de konuşulan bilinmeyen adam ile ilgili oluşan menkıbelerden ibarettir.

Fotoğraf 5. Rogaçiçe Halvetî Türbesi

Fotoğraf 6. Mehmet Dede Türbesi İç Görünümü

Menkıbelerden bir tanesine göre türbenin bulunduğu yerde bir gün bu köyün halkı kupa oyunu oynarken, oyunun sonunda hiç kimsenin tanımadığı bir adam çıkmış. Onlara göre bu oyunun sonunda kaybeden herkesin birlikte yiyebileceği helvayı hazırlamaları gerekiyormuş. Helvayı getirdiklerinde o tanımadıkları adam ortadan kaybolmuş. Bu adamın kaldığı yerde sadece ayakkabıları ve yemenileri kalmış. Orada bulunanlar şaşkınlıklarını dile getirmişler ve o kişinin bir Peygamber veya bir Tanrı misafiri olduğu sonucuna varmışlar ve onun için bir türbe inşa etmeye karar vermişler (Halimi, 2011, 110-111).

Bir diğer menkıbe ise, kış gecesi türbe yakınlarındaki bir evde bir araya gelen köy halkı fincancık oynuyormuş. Aralarında ihtiyar ve çok fakir bir adam varmış adı da Mehmet Dede imiş. Oyunu kaybedenler oyun sonrası pişirilecek helvanın masrafını ödeyeceklermiş. Oyunu kaybeden Mehmet Dede'nin olduğu grup kaybedince Mehmet Dede parası olmadığı için çok üzülmüş. Dışarıya çıkmak için izin istemiş, çıkarken oyun oynadıkları tepsiyi de yanında götürmüştü. Dışarıda çok fazla kar yağıyormuş. Yapmış olduğu dua ile tepsiyi kar toplarıyla doldurmuş. İçeri girerken kartoplarını helvaya dönüştürmüştü. Oyun oynadığı arkadaşlarına dönerek buyurun helvanız demiş. Ondan sonra bir şey söylemeden tekrar dışarıya çıkmış ve bir daha da Mehmet Dede'yi gören olmamış. Sadece türbe önünde terliklerini görmüşler (Vırnıç, 2010, 359).

1.5. Sâ'di Tekke ve Türbesi

Gilan şehri ve çevre illerde en çok hâkim olan ve henüz izleri kaybolmamış tek tarikat Sâ'di tarikatıdır. Gilan şehrinde bu tarikata ait olan Gilan Sâ'di Tekkesi Muhacir Mahallesi'nde bulunuyor. Tekke'nin, Leskofça'dan gelen Muhacir Şeyh İslami tarafından 1898-1899 yılları arasında inşa edildiği bilinmektedir (İzeti, 2013, 272; Şahsivari, 2017, 42).

Fotoğraf 7. Şeyh Ali Haydar

Yaklaşık iki yüz seksen yıldır varlığını sürdüren tekke semahane, meydan odası ve kahve ocağından oluşmaktadır. Ayrıca semahanenin davarlarında Hz. Hasan'ın, Hz. Hüseyin'in kabir resimleri vardır (2013, 272). İkinci Dünya Savaşı'nda hasar gördüğü için 1954'ten sonra duvarları ve çatısı onarılmıştır. 1993 yılında ise Şeyh Tevfik'in (Fotoğraf 7) oğlu Ali Haydar (Fotoğraf 8) tekkenin daha detaylı bir şekilde tadilatını yaptırmıştır. Yeni bir çatı ve tekkenin iki odasını birleştirerek, duvarları, giriş kapısını yenilemiş. Ayrıca, özel ve el yapımı ahşap bir tavanı, Arapça yazıtlar ve çeşitli süslemeleri dikkat çekmektedir.

Fotoğraf 8. Şeyh Tevfik

Gilan Sâ'di tekkesinin şeyhleri ile ilgili araştırmalarımızda Şeyh Tevfik ve Şeyh Ali Haydar hakkında bilgilere ulaştık. Ayrıca yaptığımız araştırmalar sonucu tekkenin 1999 yılında yanmasıyla birlikte içeride bulunan tüm kitapların ve belgelerin yakıldığını tespit etmiş bulunuyoruz.

Şeyh Tevfik 1912'de doğdu. İlkokulu ve medrese eğitimini Gilan'da tamamladı. Anadili Arnavutça olan Şeyh, iyi derecede Osmanlı Türkçesi, Arapça ve Farsça biliyordu. Hilafetnameyi Nesalca köyündeki Şeyh Hüseyin Nesalca'dan aldı. Şeyh Tevfik sadece manevi-dini bir lider değildi, aynı zamanda seçkin bir vatanseverdi, bu nedenle defalarca tutuklanarak mahpusa düştü. 25 Nisan 1975 tarihinde Gilan'da vefat eden Şeyh Tevfik, tekkenin yanındaki türbede defnedilmiştir. Şunu da belirtmekte fayda var ki, vefatından altı ay önce kabrini kendi eliyle hazırlamış ve öleceği günü de tahmin etmiştir.

Şeyh Tevfik'ten sonra Sadî tekkesinin hizmetkârı Şeyh Ali Haydar Shehu'dur. Şeyh 15 Mart 1944 yılında Gilan'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Gilan'da tamamladıktan sonra Arnavut Dili ve Edebiyatı yanı sıra sanat alanlarında da eğitimine Priştine'de devam etti. Babası Şeyh Tevfik tarafından şeyhliğe aday gösterildi. İyi bir hattattı. Anadili Arnavutça olan Şeyh, iyi derecede Osmanlı Türkçesi, Arapça, Farsça ve Fransızca biliyordu. Şeyh Ali Haydar Shehu, 18 Şubat 2006 tarihinde Gilan'da vefat etti.

Tekke 1999 yılının Ekim ayında bilinmeyen bir sebepten yanmış ve kısa bir süre sonra Kosova Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından yeniden restore edilmiştir.

Fotoğraf 9. Sa'di Tekkesi (eski hali)

Tekke'nin şimdiki Şeyhi Şeyh Muhammed Shehu'dur. Eşi Rufiye Shehu tekkenin ve türbenin bakımını yapıyor, misafirleri karşılıyor ve hizmet ediyor. Tekke hala faaliyette ve hala birçok ziyaretçi tarafından ziyaret edilmeye devam ediliyor.

Türbede Şeyh Rahim, Şeyh Emin, Mürid Yusuf ve Mürid Mustafa şeyhlerine ait olduğu bilinen dört sanduka bulunmaktadır. Türbe dışındaki hazirede ise Derviş İsmail, Derviş Haydar ve bir çocuğun kabri bulunmaktadır.

Fotoğraf 10. Sâ'di Tekkesi (yeni hali)

Tekkede teberler, kudümler, iğne şeklinde tığlar, mızrak, zikir yapmak için tespihler ve tasavvuf kitaplarından oluşan bir kütüphane ve Arapça metinlerle dolu bir kitaplık bulunmaktadır.

1.6. Nasalca Köyünde Sâ'di Tekkesi

Fotoğraf 11. Şeyh Hayrullah

Gilan çevre köylerinde Sâ'di tarikatına ait diğer bir tekke de Nasalca köyünün tekkesidir. Tekkeye ait herhangi bir kitabe bulunmadığından kesin inşa tarihi de bilinmemektedir. Kaynaklardan edinilen verilere göre tekke üç yüz yaşındadır ve köy camisinden yaklaşık elli-altmış yıl önce yapılmıştır.

Bu tekkenin ilk kurucusu, aslen Kosova Lap yöresinden olan Şeyh Hüseyin-Prishtina'dır. Şeyh Hüseyin, Koca Dede lakabıyla tanınır. Ondan sonra Şeyh Ali Vranja, ardından Şeyh Hüseyin Nasalca ve son olarak 16 Kasım 2021 tarihinde

hayatını kaybeden oğlu Şeyh Hayrullah Shehu gerek dini yönden tekke ve tarikata gerekse millî yönden katkıları son derece büyük olmuştur.

Gilan ve çevresinde Şeyh iki şekilde atanır: miras şeklinde ve hak edilmiş bir rütbe şeklinde. Söz konusu tekkede, kurucu Şeyh Hüseyin Prishtina'dan başlayarak tüm şeyhlerin eğitimi olduğu bilinmektedir. Şeyh Hüseyin Prishtina Kadı, diğer şeyhler farklı okullarda eğitimlerini tamamlayıp, İlahiyat öğretmeni olarak da görev de bulunmuşlardır.

Son Şeyh Hayrullah (Fotoğraf 11) ise, otuz beş yıl boyunca Arnavut dili ve edebiyatı öğretmeni mesleğini icra etmiş.

Bir şeyhin görevleri, mütevazı olmak, bilge olmak, herkese yakın olmak, dini görevleri İslami kurallara göre yürütmek, ibadetleri veya dini törenleri yapmak gibi yorumlayan şeyhlerden biridir.

Gilan ve çevre iller yanı sıra köylerde de Sâ'di uygulamalar ve ritüeller gelişmiştir. Halk tarafından bireysel olarak herhangi bir zamana bağlı olmaksızın ziyaret edilebilmektedirler. Ziyaret sebepleri tekke ve türbede yapılan ziyaretlerin edilen duaların kabul edildiğine inanılması. Askere giden gençlerin sağ salım dönmeleri, hastalıklara şifa bulmak, yaşamlarının geri kalanının bereketli geçmesi, çocuk sahibi olamayan kadınların ziyaretleri vs.

Kaynak şahsımız türbe ve tekke etrafında gelişen uygulamalar ve ritüelleri şöyle anlatıyor:

“Gilan Sâ'di tekkesine ve türbesine bakıyorum ve temizliyorum. Şu andaki Şeyh'in eşiyim. Ben tekke ve türbeyi ayda bir kere temizler, muamları Muharrem ayının on günü dışında her gece akşam namazından hemen sonra yakarım. Ziyaret sebepleri hemen hemen diğer türbelerle aynıdır. Türbe toplu olarak çok fazla ziyaret edilmemektedir. Hidrellez günü ise diğer günlere nazaran çok ziyaretçi gelir. Tekkede ve türbede dua etmenin onlara şans getireceğine inanarak gelirler. Ziyaret sırasında öncelikle içeri girerken sağ elini göğüsün üstünde koyarak içeriye girmeleri gerekir. Sonra üç kere sanduka etrafında dönmeleri, tespihlerden üç kere geçmeleri, yüzlerini sanduka yanında bulunan su ile yıkamaları, tersten yürüyerek sağ elini göğüsün üstünde koyarak dışarı çıkmaları ve en son da türbenin üstünde bulunan kiremidi çevirmeleri ziyaret süresince yaptıkları başlıca uygulamalardır. Böylece dua eden kişinin dileği Allah'ın izniyle gerçekleşir.” (KK, 6).

Gilan ve Nasalca köyünde bulunan Sâ'di tekkelerinde zikir perşembe ve pazar günlerinde gerçekleşmektedir. Genelde akşam namazından sonra hemen zikir için hazırlıklara başlamaktadırlar. Tekkeye gelenlere zikri başlamadan önce çay ikramında bulunulur.

Perşembe ve pazar günlerinde yapılan zikir, genellikle şeyh başta olmak üzere halka şeklinde oturarak yapılır. Başlarını sağ ve sola çevirerek zikri okurlar.

Genellikle elli-altmış kişi civarında katılım olur. Son zamanlarda ziyaretçi sayısında düşüş olması ilginç azalmasına yorumlanır.

Tekkeye Muharrem Ayı, Nevruz Bayramı, Kadir Gecesi gibi özel günlerde zikir için gelen kişilerin zikir esnasında kendilerini zikre kaptırarak ruhen dünyadan ayrılırlar ve ruhların geri döndürülmesi için şeyhin kendi tükürüğüyle onların yanak kısmını ıslatıp iğne ile deler. Böylece ruhları geri getirilmiş olur. Şeyhin yanakları delmesi esnasında çoğu zaman herhangi bir yara oluşmaz. Ancak bazı kişilerde hafif kanama olduğu görülmüştür.

Şeyh zikir Fatiha Suresi'ni okuyarak başlar. Evrâd-ı Şerif yapılır; İhlas, Felek ve Nas sureleri ile Bakara Suresi'nden Elif-Lam-Mim okunur. Bundan sonra Kelime-i Tevhit ve Fatiha Suresi'nin okunmasıyla dua yapılır. Daha sonra şeyh ve dervişler ayağa kalkarak zikre başlarlar. Zikir sırasında La İlahe İllallah, Hu, Hayy, Allah, Daim, Kayyum gibi Allah'ın isimleri anılır. Zil, def, kudüm vb. müzik aletleri kullanılır. Zikir esnasında ilahiler de okunur.

2. Tekke Mutfağı ve Yeme İçme Kültürü

Tekkelerin, tekkede barınanların yanı sıra çeşitli vesilelerle haftalık ayinler, kandil geceleri, aşure cemiyetleri gibi zamanlarda tekkede yemek yiyenler, misafirler ve yoksullar için yemek pişirilen mekânlar olduğunu belirtmek gerekir. Önemli günlerde hazırlanan yemekler de özeldir ve daha fazla özen gösterilerek hazırlanır. Bunlardan biri Hicri Yılbaşı olarak kabul edilen Muharrem ayı aşure günüdür. Dokuz gün oruç tutulur. Muharrem ayı Ramazan ayından farklıdır. Bu ay Kerbela Şehitleri ile dayanışma içindedir. O zamanda, o şehitlerin ne gibi yiyecekler yiyebildiklerini bilmemiz gerekiyor. Bolluk olmadığı ve içecekleri suyu bile zor bulduklarını düşünerek dokuz gün oruç tutar yemeklerden uzak durmaya çalışılır. Ayrıca yenilen öğünlerin de hafif olmasına dikkat edilir. Biber, peynir, ayran, kahve ile bulanık su gibi... Onuncu günde ise aşure günüdür ve en özel yemek buğday yemeğidir. (Fotoğraf 12)

Kaynak kişimizin ise anlatımları şöyle:

“Muharrem ayında dokuz gün oruç tutuyoruz ve o dokuz gün içinde su tüketmiyoruz. Daha çok ayran içiyoruz. Yirmi dört saatte bir yemek yiyoruz. Yağlı yemekler, et, tatlılar kesinlikle tercih etmeyiz. Yediğimiz meyvelerin çok tatlı olmamasına dikkat ederiz. Yemeklere gelince kuru fasulye yemeği hazırlarız. Fakat çok haşlamayız. Hazırlarken içine bir kuru soğan koyarız kısa süre soba üzerinde haşlarız.

Fotoğraf 12. : Aşure Geleneği

Onuncu günde aşure gününü kutlarız, o gün için de özel yemek olarak buğdayı haşlıyoruz. Ayrıca altı tane kurban kesilir.

Bütün tekkelerde olduğu gibi biz de aşure günü için kurbanlar kesilir. Bir kısmı o gün zikir için gelen dervişler ve misafirler için, bir kısmı onların ailelerine ve bir kısmı da fakir ailelere dağıtılır.” (KK, 3; KK, 6).

3. Şeyh Kıyafetleri

Tasavvuf kültürünün kadim bir geleneğe sahip olması, tören ve pratiklerde giyilmek üzere zengin bir kıyafet kültürünün oluşmasını sağlamıştır. Giyilen kıyafetler; kıyafeti giyenin konumunu, aidiyetini, törenin türünü belirleme açısından çeşitli işlevlere sahip olduğu için önemli maddi kültür unsurlarıdır. Tasavvuf geleneğinde yaygın bir şekilde görülen şeyh kıyafetleri; tac, hırka, haydarî, tennure, destegül, kemer, rida ve tığ bend olarak ifade edilebilir.

Fotoğraf 13. Yün Hırka

Yüzyıllarca giyilen giysilerin yün olması ayrı bir özellik taşımaktadır. Giysinin yünden yapılmış olmasının sebebi ise yünün dindarlığı ve açıklıkla mücadeleyi sembolize etmesidir.

Gilan bölgesinde kaynak kişilerimizin anlatımlarına göre, Şeyhlerin kıyafetleri genellikle benzerdir sadece renkleri farklı olabilir o da tarikatları ayırt etmek içindir.

Örneğin, ilk önce haydariye (yelek) giyilir, (Fotoğraf 14) ondan sonra üstüne hırka ve teslim taşı denen kolye boynuna takılır. Başında da tacı (Fotoğraf 15) olmalıdır. Teslim Taşı kolyesi daha çok önemli günlerde ve zikir ritüellerinde takılır. Bu taşı sadece şeyhler takabilir. On iki çıkığı var ve bu on iki Peygamber demektir. Allah'a teslim olmak amacıyla takılır.

Fotoğraf 14. Haydariye Yelek

Fotoğraf 15. Tac

Sonuç

Kosova'da temsil edilen tasavvuf akımları Mevlevilik, Bektaşilik, Kâdirilik, Sâ'dilik, Rufaîlik, Halvetîlik ve Melamiliktir.

Gilan'da ise daha çok Sâ'di, Halvetî ve Rufaî tarikatlarına mensup tekke ve türbeler mevcut olup faaliyet göstermiştir.

Sâ'di tarikatı Kosova'nın genelinde yaygınlık göstermiştir. 1875-1880 yıllarında Sırbistan'dan kaçıp Gilan şehrine gelen muhacirlerden Şeyh İslami ilk Sâ'di tekkesini kurmuştur.

Gilan kazasının tamamında, 6'sı 1912'ye kadar ve biri bu yıldan sonra inşa edilen ve farklı tarikatlara ait olan 7 tekkenin olduğunu görmekteyiz. Sa'dî tarikatına ait 3 tekke, Bektaşî tarikatı 2 tekke, Rifâî tarikatı 1 tekke ve Kâdirî tarikatı 1 tekke; Gilan'da üç. Topolniçe, Kitka, Dajniça, Rogoçica, Marevc, Cürişevc, Novobırda ve Budriga köylerinde de birer tane olmak üzere toplam on bir türbenin var olduğunu tespit ettik. Tespit edilen bu türbe ve tekkelerin ayakta kalan ve arşivlerden elde edilen fotoğraflara çalışmamızda yer verilmiştir.

Gilan ili ve çevre köylerde tekke ve özellikle türbeler hakkında farklı ve ilginç menkıbeler bulunduğunu tespit ettik. Eski zamanlarda, daha yoğun olduğu ve anlatıldığı düşüncesindeyiz. Maalesef günümüz şartlarında menkıbelerin, çalışmamızda anlattığımız kadarına ulaşmış bulunmaktayız. Menkıbeler anlatıldığı halde bazıları unutulmaya yüz tutmuş bulunmakla birlikte çoğunluğunun şifahi olarak halk arasında anlatıldığı görülmüştür.

Ziyaretçiler açısından değerlendirildiğinde türbe ve yatırları, kadın-erkek, yaşlı-genç, zengin-fakir kısaca toplumun her tabakasından insanların ziyaret ettiği görülmüştür. Bu insanların buldukları sınıflar farklı olsa da ziyaret amaçları ortaktır. Zira bu kutsal mekânlarda halk, dert ve sıkıntılarını paylaşmakla beraber çeşitli hastalık ve dertlere derman ararlarmış. İnsanlar korkuyla karışık bir bağlılıkla içeri girip ve çeşitli hediyeler getirerek sağlık ve şifa için sayısız eylemde bulunurlarmış. Hıdrellez ve dini bayramlar da türbeleri ziyaretler daha yoğun olmakla beraber ziyaretçiler türbelere kurbanlar, para, havlu, tavuk gibi çeşitli hediyeler getirmeleri dikkat çekmektedir. Tespit edilen türbe ve ziyaret yerlerinin çoğunda kimlerin yattığı meçhuldür. Ancak buna rağmen halk samimi bir inançla buradaki metfunlara saygı göstermekte ve yatırım çevresinde çeşitli uygulamalarda bulunmaktadır. Pek çok inanç ve ritüel günümüzde de dikkat çekmektedir. Matem ayının dokuzuncu gününde yedikleri yiyecekler, şeyh ve dervişlerin giydikleri kıyafetler ve cenaze törenleri hakkında kayda değer inanış ve uygulamalar mevcuttur.

Kaynaklar

- Adiller, Selda-Mustafa, Celal. "Gilan Türklerinde, Türkçe Eğitimine İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi* 01 (2016), 58-68.
- Aslan, Halide. "Osmanlı Son Döneminde Kosova'da İhtidâ (İslâmlaşma Süreci) Üzerine Bazı Değerlendirmeler". Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 52/1 (2011), 165-88.
- Aydınççe, Nehri. "Balkanlarda Tarikatlar; Makedonya'daki Halvetîliğe Genel Bakış". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* II (2015), 75-90.
- Bal, Mikail Türker. *Kosova'da Kâdirilik*. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

- Berkli, Yunus. "Kosova Halveti Osman Baba Tekkesinde Bulunan Figür ve Sembollerin Türk Sanatı ve Kültürü İçerisindeki Anlam ve Önemi". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 18/1 (2014), 61-88.
- Çibik Hatipler, Tuba-Umaroğulları, Filiz. "Balkanlarda ve Bektaşî Tekkeleri". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2017), 458-481.
- Halimi, Kadri. *Studime Etnologjike*. Prishtinë, 2011.
- İbrahimgil, Mehmet Z.-Konuk, Neval. *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2006.
- İnalçık, Halil. *Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar*. I. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 59. Baskı, 2017.
- İzeti, Metin. *Balkanlar'da Tasavvuf*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2013.
- Kahraman, Seyit Ali. *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- Kaleşi, Hasan. "Najstarija vakufnama u Jugoslaviji". *Prilozi za orijentalnu filologiju* 10 (1961), 55-73
- Kaplan, Haktan. *Bolu ve Düzce Halk Kültüründe Türbeler ve Ziyaret Yerleri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Karaaslan, Muzaffer. "Kosova'daki İki Rifai Tekkesinden İmgeler". *Sanat Tarihi Yıllığı - Journal of Art History* 29 (2020), 107-127.
- Kiel, Machiel. "Sarı Saltuk". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 5 Kasım 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sari-saltuk>
- Özergin, Kemal-Kaleşi, Hasan-Eren, İsmail. "Prizren Kitabeleri". *Vakıflar Dergisi*, 7 (1968), 75-96
- Rexhepagiqi, Jashar. *Dervishët, rendet dhe teqetë në Kosovë, Sanxhak e në rajonet tjera përreth, në të kaluarën dhe sot*. Pejë: Dukagjini, 1999.
- Selmani, Aliriza. *Gjilani Qendra Anamoravë*. Gjilan: Drita e Jetës, 2015.
- Şahsivari, Beyza. *Balkanlar'da Dini Şahsiyetler İlgili Menkıbeler (Makedonya-Kosova Örneği)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Sülçevsi, Nebahat-Sülçevsi, İsa. "Pristine Kâdirî Tekkesi Şeyhi Mehmet Sezâî'ye Ait Bir Cönk". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 107 (Eylül 2023), 301-322. <https://doi.org/10.60163/hbv.107.015>
- Türk, İdris. "Kosova ve Makedonya'da Halvetilik". *International Journal of Science Culture and Sport (Int.JSCS)* 3 (2015), 429-441.
- Vırmaça, Raif. *Kosova Tekkeleri; Türbeleri ve Kitabeli Mezar Taşları*. İstanbul: Sufi Kitabevi Yayınları, 2010.
- İnternet Kaynakları
<https://www.teknikelektrik.com/haber/gilan-gulhan-kosova-11394>
 Kosova İstatistik Kurumu Resmi İnternet Sitesi, <https://ask.rks-gov.net/ENG/pop>

Kaynak Kişiler

- KK1 Afrim Agushi, Üniversite Mezunu, yaş: 54
 KK2: Drilon Ramabaja, Üniversite Mezunu, yaş: 34
 KK3:Flora Mustafa, Lise Mezunu, yaş: 59
 KK4: Hysein Shehu, Lise Mezunu, yaş: 49
 KK5: Muhamed Shehu, Lise Mezunu, yaş: 69
 KK6: Rufije Shehu, İlköğretim Mezunu, yaş: 65
 KK7: Sadri Ramabaja, Lise Mezunu, yaş: 54
 KK8: Şevçet Mehmet, Üniversite Mezunu, yaş: 67
 KK9: Cevdet Kallaba, Üniversite Mezunu, yaş: 69

Extended Abstract

Gjilan, with its historical texture, geographical location and ethnic diversity, is one of the seven major cities of Kosovo. This city, with its historical and cultural richness, is like a mirror reflecting the social and cultural mosaic of Kosovo. Although there is no exact information on the date of the foundation of the city of Gilan, it is known that it was founded in the 1750s based on the local people. The Turkish nation, which became Muslim, continued to live after the adoption of Islam by adapting the practices that it believed to be sacred before Islam to the Islamic belief. One of the best examples of this is the tradition of visiting ancestral graves. The concept of visiting ancestral graves has transformed into visiting tombs and tombs with Islam. As it is known, the basis of every *tariqa* is to spread Islam and to discipline the human soul. The sources revealing that Turkish dervishes came to the Balkans before the Ottomans show that *tekkes* were also established before the Ottomans. We witness that the influence and prevalence of Turkish Sufism, which started to settle in the Balkans from the XIIIth century onwards, increased in the XVIIIth and XIXth centuries compared to the previous centuries, and that the ties with the lodges built in different places reached large masses and the circle of disciples expanded.

This article focuses on the dervish lodges and tombs built in and around the province of Gilan. In this context, first of all, it was tried to identify the surviving *tekkes* in the region with published sources and the data obtained as a result of questionnaires and interviews. As a result of the data obtained, it has been determined that some of the *tekkes*, whose existence is documented and known, have survived to the present day in their original form, while others have been rebuilt. After providing information on the physical conditions of the buildings, the main outlines of this study are the distribution of these *tekkes* among the orders, the determination of the rituals performed during the visits, the purposes of the visits, the visiting times and the compilation of the *menkıbes*. Sacred places and holy places of pilgrimage, which are known by various names such as tombs and *tekkes*, are not only elements of material culture but also a cultural heritage. *Evliya Çelebi*, who visited Kosovo in the 17th century, states that there are *Bektashi* lodges. Some sources indicate that *Halvetic*ism is one of the most widespread orders in Kosovo. There are many orders in Kosovo such as *Mevlevi*, *Bektashi*, *Kâdirî*, *Sâ'dî*, *Rufâî*, *Halvetî* and *Melamî*.

The oldest identified *tekkes* in Kosovo are *Izveçan tekke* dated 1450 and *Yanova tekke* dated 1485. Even if some of the *tekkes* and tombs in Kosovo no longer exist, some sources mention the names of 103 *tekkes* in total and provide important information about many of them. According to another source, starting from the 1530s, the number of *tekkes* belonging to various groups such as *Halvetî*, *Melamî*, *Bektashi* and *Naqshbandî* etc. is determined as 131, while 129 tombs dating back to the 16th century are mentioned. The number of these *tekkes* and tombs tells us the extent of Islamization both horizontally and vertically.

Sâ'dî, *Halvetî* and *Rufâî* sects have mostly developed in Gilan. As a result of the research, eleven tombs and seven lodges belonging to different orders were identified in Gilan and its region. From the data of the *Skopje Ulema Assembly* dated 1838-1939, we see that there were 7 lodges belonging to different orders in the entire Gilan *kaza*, 6 of which were built until 1912 and one after that year. There were 3 lodges belonging to the *Sa'dî* sect, 2 lodges belonging to the *Bektashi* sect, 1 lodge belonging to the *Rifâî* sect and 1 lodge belonging to the *Kâdirî* sect. Two of the *tekkes* belonged to foundations, while five are known as private *tekkes*. In four of the *tekkes* only the *dhikr* ritual was performed, in the other three neither prayer nor *dhikr* was performed. In four of them there was only a sheikh and in three there was no sheikh. All of them were built with low quality and bad materials.

According to some data, after the 60s of the last century, the sects in Gilan did not work except for *Sa'dî*. *Sheikh Islami*, one of the immigrants who came to the city of Gilan, founded the first *Sa'dî* *tekke*. We have found out that there are different and interesting stories about dervish lodges and especially about tombs in the province of Gjilan and the surrounding villages. Unfortunately, in today's conditions, we have reached only as much of the stories as we have told in our study. Although some of them have been forgotten, it has been observed that the majority of them are told verbally among the people.

When evaluated in terms of visitors, it was seen that people from all strata of society visited the tombs and tombs, men and women, old and young, rich and poor. Although the classes of these people are different, the purpose of their visits is common.